

การวิจัยกับพื้นที่ความรู้ของผู้หญิง (ที่ขาดหายไป) RESEARCH AND WOMEN'S KNOWLEDGE SPACE (MISSING)

ไพบูลย์ เฮงสุวรรณ*
Paiboon Hengsuwan*

ภาควิชาสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Department of Women's Studies, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University

บทคัดย่อ

ในงานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Based Collaborative – ABC) ซึ่งเป็นรูปแบบงานวิจัยใหม่ที่ดำเนินการโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (หรือสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ในปัจจุบัน) เราจะพบว่ามิติเพศภาวะ (Gender) มักขาดหายไปในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นสตรี ผู้ประกอบการกับการจัดการทรัพยากร อันเป็นช่องว่างของพื้นที่ความรู้ในสังคมศาสตร์ ทั้ง ๆ ที่งานศึกษาผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม มานุษยวิทยาสตรีนิยม ภูมิศาสตร์สตรีนิยม นิติศาสตร์แนวสตรีนิยม เศรษฐศาสตร์สตรีนิยม หรืองานวิจัยทางด้านสตรีศึกษาในสาขาวิชาอื่น ๆ ได้ให้ความสำคัญกับมิติเพศภาวะหรือประเด็นสตรีมานานแล้ว บทความนี้ต้องการจะชี้ให้เห็นว่างานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ควรนำมุมมองเพศภาวะในฐานะมนทัศน์มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อช่วยเพิ่มพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่นักวิจัยกำลังศึกษาอยู่

คำสำคัญ: การวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, เพศภาวะ, พื้นที่ความรู้ของผู้หญิง, การจัดการทรัพยากร

* ผู้ประสานงาน: ไพบูลย์ เฮงสุวรรณ
อีเมล: paiboon1998@yahoo.com

Abstract

In Area Based Collaborative research (ABC), which is a new research run by Thailand Research Fund (TRF) (or Thailand Science Research and Innovation (TSRI) in present time), we will find that gender dimension has often been missing in the analysis, particularly the issue of female entrepreneurs and resource management. There is a gap of knowledge space in social sciences, even though the studies of women and environment, feminist anthropology, feminist geography, feminist legal, feminist economics and women's studies give precedence to gender perspective or women's issues for a long time. This paper shows that gender as a concept should be brought into analysis of the Area Based Collaborative research in order to increase the power of explanation to phenomena studied by researchers.

Keywords: Area Based Collaborative Research, Gender, Women's Knowledge Space, Natural Resource Management

บทนำ

เมื่อกลับมาสะท้อนย้อนคิดถึงงานวิจัยที่ผู้เขียนเองได้มีส่วนช่วยหรือมีโอกาสร่วมทำวิจัยกับนักวิชาการไทย (Hengsuwan, Waikham, Navakijbamrung, and Rakyutitham, 2004; Santasombat, Hengsuwan, Anprasert and Chantha, 2009; Ganjanapan, (ed.), 2000a; 2000b; Ganjanapan, Luengaramsri, Chaturaphruek, Hengsuwan, Rakyutitham, Anprasert, et al., 2004; Ganjanapan, Hengsuwan and Rakyutitham, 2015; Ganjanapan, Rakyutitham and Hengsuwan, 2017) ผู้เขียนพบว่าโดยส่วนตัวแล้วสิ่งที่หายไปในงานวิจัยคือมิติเพศภาวะ (gender) โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นผู้หญิงหรือกล่าวให้เฉพาะเจาะจงคือเรื่องของพื้นที่ความรู้ของผู้หญิงที่ขาดหายไป (cf. Srisanga, 2019) ทั้ง ๆ ที่งานศึกษาด้านผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากร มานุษยวิทยาสตรีนิยม ภูมิศาสตร์สตรีนิยม นิติศาสตร์แนวสตรีนิยม เศรษฐศาสตร์สตรีนิยม หรืองานวิจัยทางด้านสตรีศึกษาในสาขาวิชาอื่น ๆ ได้ให้ความสำคัญกับมิติเพศภาวะหรือประเด็นสตรีมานานแล้ว

(cf. Ackerly & True, 2010; Hirai, 2002; McDowell, 1999; Rosaldo & Lamphere, (Eds.), 1974; Shiva, 1989; Strathern, 1972; Wilson, 1999; Kuendee and Phoman, 2012; Sujinpram, 2001)

มิติเพศภาวะในงานวิจัย

ผู้เขียนได้มีโอกาสอ่านบทความเรื่อง “Back to the Future: Feminist Theory, Activism, and Doing Feminist Research in an Age of Globalization” (Ackerly and True, 2010) ซึ่งผู้เขียนทั้งสองได้ทบทวนพินิจพิเคราะห์ทฤษฎีสตรีนิยมเสียใหม่ เพื่อแสวงหาแนวทางการนำกลับมาใช้ในการศึกษาวิจัยในโลกสมัยใหม่แบบโลกาภิวัตน์ได้อย่างไรบ้าง

ประเด็นแรก การที่มองว่าทฤษฎีสตรีนิยมเป็นปฏิบัติการทำลายความรู้แบบชายที่มีอคติ ซึ่งมีบทบาทในการคงไว้ซึ่งอำนาจเชิงสถาบันและเชิงมนทัศน์ของชาย โดยมีคำขวัญที่ยืมมาจากมาร์กซิสต์ว่า “ทฤษฎีคือปฏิบัติการ” ดังนั้นนักสตรีนิยมจึงเน้นว่าทฤษฎีสัมพันธ์กับปฏิบัติการ (Theory and Practice) อย่างแยกออกจากกันไม่ได้

ประเด็นที่สอง เมื่อทฤษฎีเป็นปฏิบัติการ นักวิจัยสตรีนิยมจึงสร้างทฤษฎีจากปฏิบัติการเพื่อที่จะเสนอแนวทางปฏิบัติการสตรีนิยมข้างหน้าต่อไป (Ackerly and True, 2010: 465) ในแง่ของการเปลี่ยนแปลงสังคม นักสตรีนิยมเน้นการเข้าไปพัวพันอย่างสร้างสรรค์เชิงวิพากษ์ (Critical Engagement) เพราะฉะนั้นในทัศนะของนักสตรีนิยม งานศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองควรที่จะเผยให้เห็นปฏิบัติการที่ทับซ้อนของอำนาจ (Ackerly and True, 2010: 470)

จากทัศนะดังกล่าว ผู้เขียนจึงพยายามทำความเข้าใจงานวิจัยในฐานะที่เป็นปฏิบัติการทางด้านวิชาการในการสร้างความรู้บางอย่างใน “ปริภูมิพลประชาสังคม” (Civil Society Sphere) (Gramsci, 2007) ขณะเดียวกันความรู้บางอย่างก็ขาดหายไปด้วย ด้วยเหตุผลนี้ผู้เขียนจึงได้หยิบยืมมนทัศน์ว่าด้วย “พื้นที่ความรู้” ซึ่ง อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้พัฒนาแนวคิดต่อจาก David Turnbull ในการวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวป่าชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือ ในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการปฏิบัติการในการสร้างความรู้และการต่อรองอำนาจ ในบริบทของการช่วงชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรกับรัฐ ด้วยการประยุกต์ใช้แนวคิดของ Antonio Gramsci ว่าด้วยการช่วงชิงตำแหน่งแห่งที่ของความคิด (War of Position) (Ganjanapan, 2008; Ganjanapan, 2010a: 73; 2012b; Ruggero, 2018) ขณะที่ กนกวรรณ มะโนรมย์ ซึ่งนำแนวคิดพื้นที่ความรู้ของ David Turnbull มาประยุกต์ใช้ในการศึกษา

การจัดการทรัพยากรส่วนรวมลุ่มแม่น้ำโขง โดยเสนอว่าต้องอาศัยคุณค่าและชุดความรู้ที่แตกต่างกันหลากหลาย ทั้งการแลกเปลี่ยน การต่อรอง การผสมผสาน การปรับปรุง และปฏิบัติการ ในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่สาม (Third Space) (Manorom, 2012) สำหรับงานชิ้นนี้ผู้เขียนต้องการที่จะชี้ให้เห็นว่าการสร้างความรู้จากงานวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุดโครงการวิจัยเอปซี ภายใต้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เดิมนั้น ยังขาดมิติพิเศษภาวะที่จะช่วยสร้างความเข้าใจที่ลุ่มลึก เกี่ยวกับการสร้างความรู้และการต่อรองอำนาจของผู้หญิงในท้องถิ่นต่างๆ โดยนำเสนอตัวอย่างสตรีผู้ประกอบในพื้นที่ศึกษา

ผู้หญิง พื้นที่ และความรู้ในสังคมศาสตร์

Arthur (2010) ได้โต้แย้งความเชื่อของนักโบราณคดีที่มักจะอธิบายผู้หญิงในยุคหินว่าอยู่แต่ในบริเวณบ้าน ผู้หญิงไม่มีทักษะในเรื่องเทคโนโลยีเกี่ยวกับหิน หรือมีก็ไม่เหมาะสมกับการใช้งาน และคุณภาพก็ยังต่ำ รวมทั้งแนวคิดตะวันตกเกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำภายใต้อุดมการณ์เพศภาวะแบบกระบวนทัศน์ว่าผู้ชาย-เป็น-ผู้สร้างเครื่องมือ และผู้หญิง-เป็น-ผู้เก็บหา ซึ่งอธิบายผู้หญิงว่าใช้แต่แรงงานอย่างเข้มข้น ทำงานด้วยความเบื่อหน่าย รับหน้าที่ในงานที่ไม่ต้องมีทักษะ ทั้งนี้ Arthur พบว่าปัจจุบันกลุ่มผู้หญิงคอนโซ (Konso) ได้ทำและใช้เครื่องมือที่ทำจากหิน และเทคโนโลยีเกี่ยวกับหินก็เป็นอุดมการณ์แฝงฝังที่ให้คุณค่ากับทักษะการกะเทาะหินของพวกเธอเองว่า คือความเป็นหญิงที่ต่างก็ภูมิใจภูมิใจกัน แม้ว่าจะถูกดูถูกดูแคลนจากบรรดาผู้ชายในกลุ่มสังคมที่ใช้เครื่องมือหินด้วยกันก็ตาม

ส่วนงานวิจัยไทยจำนวนหนึ่งได้ให้ความสำคัญกับมิติพิเศษภาวะที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ความรู้ของผู้หญิงด้วยเช่นกัน (Srisanga, 2019; Thongsiri, 2009; Santasombat, 2003) กล่าวคือ ผู้หญิงมีส่วนสำคัญอย่างมากในการจัดการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม (Ganjanapan, 2006) ผู้หญิงมีบทบาทอย่างมากในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งบทบาทในการผลิตทางการเกษตร การทำไร่หมุนเวียน บทบาทในการเก็บและรักษาเมล็ดพันธุ์พืช การอนุรักษ์ระบบนิเวศและการพัฒนา (Luangaramsri, 2001) ซึ่งแน่นอนว่าผู้หญิงมีความรู้ในเรื่องเหล่านี้เป็นอย่างดี ไม่ใช่เฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่มีความรู้เชิงนิเวศวิทยา อีกทั้งผู้หญิงยังร่วมมือกับผู้ชายเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะเพื่อปกป้องสิทธิรักษาความมั่นคงในการดำรงชีพ และเรียกร้องความเป็นธรรมทางสังคม (News Desk for the Community, Isara Institute, 2009; Kuendee and Phoman, 2012; Sujinpram, 2001)

ทั้งนี้งานวิจัย เช่น ระเบียบวิธีหมื่นเวียน (Ganjanapan, Luengaramsri, Chaturaphruek, Hengsuwan, Rakyutitham, Anprasert, et al., 2004) และงานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Ganjanapan, Rakyutitham and Hengsuwan, 2017) กลับยังมิได้หยิบยกรมิติตุลาภาวะเข้ามาใช้ประกอบในการวิเคราะห์ ทำให้ขาดการอภิปรายลงลึกถึงพื้นที่ความรู้ของผู้หญิงในการจัดการทรัพยากร (แม้ว่าจะเห็นประเด็นผู้หญิงบ้างแล้วก็ตาม) อย่างไรก็ตามได้หมายความว่างานวิจัยดังกล่าวจะไร้คุณค่า เพราะที่จริงนักวิชาการเองสามารถนำแนวคิดและข้อค้นพบต่าง ๆ เหล่านี้มาพัฒนาต่อยอดได้อีก (ไม่ใช่ตัดยอด) เช่น การวิเคราะห์ในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างเพศ การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในปริมณฑลสาธารณะ หรือบทบาทผู้หญิงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นต้น (Sithivorada, 2009; Ramitanon, 2012; Hengsuwan, 2010; Benería & Sen, 1982; Hutheesing, 1990; Pearson & Kusakabe, 2013)

ยิ่งกว่านั้นโครงการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบโครงการวิจัยเอปซี ได้เสนอประเด็นการค้นพบอันหนึ่งที่นาสนใจในเรื่องผู้ตื่นตัวในชนบท (Ganjanapan, Hengsuwan and Rakyutitham, 2015; Ganjanapan, Rakyutitham and Hengsuwan, 2017) ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบของผู้ประกอบชนบท (Satyanurak, 2016) หรือแม้คำในรูปแบบและพื้นที่ต่าง ๆ (Fujii, 2010; Svetamra, 2001; Tisdung, 2010; Wilson, 1999) โดยพบหลายกรณีในภูมิภาคต่าง ๆ รวมทั้งภาคเหนือและภาคใต้ด้วย ซึ่งมีความหลากหลายทั้งทางชาติพันธุ์ ศาสนา ชนกลุ่มน้อย สถานภาพ ที่ไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว ดังนั้นพลวัตของผู้หญิงในฐานะผู้ประกอบการจึงเป็นความรู้ใหม่ในสังคมไทยที่ยังต้องมีการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจอีกมาก

วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจพื้นที่ความรู้ของผู้หญิงในฐานะพื้นที่ของการต่อสู้ต่อรองกับอำนาจในบริบทของการท่องเที่ยว ซึ่งพิจารณาผ่านมุมมองเพศภาวะและผู้ประกอบการที่ตื่นตัว

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้ ผู้เขียนใช้ข้อมูลเบื้องต้นจากโครงการประเมินผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบของชุดโครงการวิจัยเอปซี ภาคเหนือตอนบน (Ganjanapan, Hengsuwan and

Rakyutitham, 2015) และโครงการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของชุดโครงการวิจัยเอบี ซี (Ganjanapan, Rakyutitham and Hengsuwan, 2017) เพื่อวิเคราะห์พื้นที่ความรู้ของผู้หญิงในการจัดการทรัพยากร ร่วมกับข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามของกรณีศึกษาผู้ประกอบการสตรีจากสองพื้นที่คือ อำเภอบาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และบ้านเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ซึ่งผู้เขียนได้สำรวจและรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกประวัติชีวิตของกรณีศึกษาผู้ประกอบการสตรีที่ต้นตัว ในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม 2560-มีนาคม 2561 และนำเสนอผลการศึกษาเชิงเปรียบเทียบสองกรณี

สรุปผลการวิจัย

ประการแรก บริบท “การพัฒนา” และงานวิจัยเชิงพื้นที่

จากการศึกษาพบว่าบริบทการพัฒนาในพื้นที่ศึกษาทั้งสอง ที่เน้นการท่องเที่ยว กระแสหลัก ส่งผลต่อบทบาทชุมชน เนื่องจากการพัฒนาของรัฐเป็นเงื่อนไขในการส่งเสริม และเปิดโอกาสการลงทุนทางธุรกิจ ซึ่งกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่อย่างมาก ส่วนคนท้องถิ่น (รวมทั้งกลุ่มผู้หญิง) ก็พยายามช่วงชิงการกำกับทิศทางการพัฒนา และฉกฉวยโอกาสการท่องเที่ยวเพื่อรักษาผลประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน รวมทั้งการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ เอาไว้

เมืองปาย: บริบทการท่องเที่ยวกระแสหลักขยายตัวกับความเสี่ยงในการสูญเสียที่ดิน

เมืองปายมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งไทใหญ่ คนเมือง มุสลิม คนจีน กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ในช่วงกว่า 30 ปีที่ผ่านมา เมืองปายได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นเมืองท่องเที่ยว เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา ซึ่งจากเมืองเกษตรและการค้ากลายเป็นเมืองท่องเที่ยว และชาวบ้านเริ่มขายที่ดินบริเวณกลางเมืองให้แก่กลุ่มทุนรุ่นแรก รวมทั้งให้เข้าพื้นที่เพื่อสร้างที่พัก ร้านอาหาร ร้านค้า ถัดมาในปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลประกาศให้ประเทศไทยเป็นมีการท่องเที่ยว “Visit Thailand Year” เมืองปายก็ถูกเปิดสู่สายตาภายนอกมากยิ่งขึ้น ราคาที่ดินถีบตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว เจ้าของที่ดินเริ่มเทขายที่ แทนการให้เช่าที่ดินเพื่อเพาะปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ซึ่งทำให้เจ้าของได้เงินเป็นกอบเป็นกำ บางรายใช้หนี้จากภาคเกษตร บางรายต้องการขายเพื่อหนีปัญหาในเขตเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมลภาวะทางเสียง ทั้งนี้การเปลี่ยนมือการถือครองที่ดิน ซึ่งเกิดจากสถานการณ์การปิดล้อมและการแย่งชิงที่ดิน

ในพื้นที่อำเภอบาย นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น กรณีที่พบบ่อยครั้งคือ นายทุนลื้อมรั่วที่ดินที่เคยเป็นพื้นที่ใช้สอยร่วมของชุมชน เช่น ที่งอกริมน้ำบาย และการออกเอกสารสิทธิ์ครอบครองที่ดินอย่างไม่ถูกต้อง รวมทั้งการทำลายแหล่งโบราณคดีที่มีคุณค่า (Choocongdej, et al., 2009)

ในบริบทของการพัฒนาดังกล่าว ยังพบว่ามีการวิจัยเอปซี แบบมุ่งเป้าอื่น ๆ ได้เข้ามาดำเนินงานด้วย เช่น ระบบการจัดการพืชผักปลอดสารพิษ (Puangmanee, 2012) การพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตรยั่งยืนของอำเภอบาย (Meechui and Malakrong, 2007) เป็นต้น อย่างไรก็ตามงานวิจัยเหล่านี้ยังไม่ได้ให้ความสนใจต่อการก่อตัวของผู้ประกอบการสตรีที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวกระแสหลัก ซึ่งส่งผลกระทบดังกล่าวข้างต้น เพราะจากการศึกษาผู้เขียนพบว่าผู้ประกอบการสตรี ทั้งในท้องถิ่นและจากภายนอก มีบทบาทสำคัญในการปกป้องสิทธิและทรัพยากรของท้องถิ่น เช่น ร่วมมือกับผู้นำชุมชน (สตรี) เกษนนำและชาวบ้าน ในการเคลื่อนไหวคัดค้านนายทุนยึดที่ดินริมน้ำบาย เมื่อปี พ.ศ. 2556 จนกระทั่งหนึ่งในแกนนำสตรีถูกนายทุนฟ้องศาลดำเนินคดีในข้อหาหมิ่นประมาทหรือการคัดค้านการขยายรันเวย์ (Run Way) สนามบินบาย เมื่อปี พ.ศ. 2560 รวมทั้งพยายามช่วงชิงแนวทางการท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ ด้วยพื้นฐานประสบการณ์ ความรู้ และทรัพยากรที่ตนเองมีและหาได้ กล่าวคือ ผู้ประกอบการสตรีในท้องถิ่นนำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยววิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น ขณะที่ผู้ประกอบการสตรีภายนอกที่เข้าไปประกอบธุรกิจท่องเที่ยว นำเสนอการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพรูปแบบใหม่ ๆ

เกสาทรายาย: บริบทการขยายอำนาจรัฐและผนวกกลืนชุมชนในรูปแบบการพัฒนาและการท่องเที่ยว

เกสาทรายายเป็นเกสาเล็ก ในเขตตำบลเดียวกับเกสาหลิเปะ ซึ่งมีชุมชนชาวมุสลิมและคนเชื้อสายจีนตั้งบ้านเรือนและอาศัยอยู่ร่วมกัน และมีวิถีชีวิตทำการประมง บางส่วนค้าขาย รวมทั้งการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) ก็เริ่มเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านด้วย ทั้งนี้ภาครัฐให้ความสนใจชุมชนมุสลิมในพื้นที่ภาคใต้ และได้ผนวกพื้นที่แถบนี้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองผ่านกระบวนการพัฒนาชนบท เพื่อดึงความร่วมมือจากชาวบ้าน และกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนให้อยู่ภายใต้การกำกับของภาครัฐ ซึ่งโครงการเหล่านี้ได้นำพื้นฐานแนวคิด “เข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา” และทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาเป็นแนวทางการพัฒนา ในพื้นที่นี้มีหน่วยงาน

ภาครัฐ โดยเฉพาะศูนย์อำนวยการบริหาร 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และโครงการพิเศษต่าง ๆ เช่น โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมีมูลนิธิช่วยพัฒนาให้การสนับสนุนการดำเนินโครงการ เช่น การพัฒนาธนาคารปูม้า ให้ชาวบ้านอนุรักษ์การเลี้ยงในคอก (Kanui, et al., 2011) อีกทั้งในสายตาของชาวบ้าน โดยพื้นฐานกิจกรรมการประมงและการท่องเที่ยวต้องอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศเป็นเงื่อนไขหลัก ดังนั้นการรักษาสภาพทางธรรมชาติจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

ในปี พ.ศ. 2550 รัฐบาลได้ดำเนินการโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะขึ้น ซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และภาคีต่าง ๆ ได้ดำเนินโครงการวิจัยเชิงพื้นที่ ตามยุทธศาสตร์แก้ไขความยากจนของรัฐบาล โดยมีการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเชิงพื้นที่ ประชากร ทรัพยากร โครงสร้างพื้นฐาน สภาพเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ และวิเคราะห์ข้อมูลตำบลร่วมกับชาวบ้าน เพื่อระบุปัญหาความยากจน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขและพัฒนาคนในชุมชนต่อไป (Kongmai, et al., 2008; Ismael, et al., 2010) โครงการวิจัยการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง ภายใต้ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ 4 จังหวัดภาคใต้ตอนกลาง (Juspalo, Juspalo, Maeroh, Rattanachoo and Chanabundit, 2014) รวมทั้งชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ ซึ่งชุมชนบ้านเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล ก็เป็นเป้าหมายหนึ่งที่โครงการวิจัยได้เข้ามาดำเนินการศึกษาวิจัยและพัฒนา (Kanui, et al., 2011)

ขณะเดียวกันที่เกาะสาหร่าย ก็เกิดกระแสการท่องเที่ยวทางเลือกที่ฉีกแนวออกมาจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก ซึ่งมีกิจการโฮมสเตย์หลายแห่งเริ่มเปิดให้บริการ เช่น รักษ์เลโฮมสเตย์ มาตาฮารี โฮมสเตย์ อิศราโฮมสเตย์ และยังมีบริการห้องพักในรูปแบบรีสอร์ต (Resort) ทั้งนี้ผู้เขียนพบว่านอกจากกลุ่มผู้หญิงจะได้เข้ามามีส่วนร่วมกับผู้ชายในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประมงพื้นบ้าน ในรูปแบบของการรวมกันจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อดำเนินการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่าย ในการสร้างรายได้ให้ครอบครัวสมาชิกแล้ว ผู้หญิงบางรายยังได้ผันตัวเองมาเป็นผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ ซึ่งต้องใช้ทักษะและความรู้รอบด้านด้วย ซึ่งโครงการวิจัยดังที่กล่าวมาข้างต้น ยังไม่ได้ให้ความสนใจต่อบทบาททางเพศและสถานภาพของสตรีมุสลิมเหล่านี้ ดังนั้น ณ เวลานั้นสามารถกล่าวได้ว่าประเด็นเพศภาวะยังไม่ถูกบรรจุเป็นวาระของงานวิจัยเชิงพัฒนาพื้นที่

ประการที่สอง ความตื่นตัวของผู้ประกอบการสตรี

จากการศึกษาการริเริ่มของผู้ประกอบการสตรีในสองพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้หญิงมุสลิมในภาคใต้คือ พี่โบ (นามสมมุติ) อายุ 49 ปี และผู้ประกอบการหญิงไทใหญ่ในภาคเหนือคือ น้ำสาย (นามสมมุติ) อายุ 65 ปี ทั้งสองกรณีต่างมีความตื่นตัวและได้ดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งประกอบการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยการจัดตั้งกลุ่มและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และการประกอบธุรกิจส่วนตัวในรูปแบบบ้านพักแบบโฮมสเตย์

น้ำสาย: หญิงไทใหญ่ที่นำเสนอภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น

น้ำสาย เป็นผู้ประกอบการท้องถิ่น ที่เน้นเมืองปายให้เป็นพื้นที่นำร่องทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ ซึ่งยังคงความคิดเดิมมาหลายสิบปี น้ำสาย ต้องการวิพากษ์แนวทางการการพัฒนาชุมชนของภาครัฐ ว่าขาดการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน และชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวโดยคนภายนอก เช่น ผลกระทบต่อเยาวชน การขายบริการทางเพศของกลุ่มชาติพันธุ์ให้แก่นักท่องเที่ยว ปัญหายาเสพติด รวมทั้งวิจารณ์การทำงานส่งเสริมการท่องเที่ยวปายที่มีรูปแบบคนในเมืองที่ไม่ใช่วิถีชุมชนไทใหญ่

ขณะเดียวกัน น้ำสาย ก็พยายามที่จะพัฒนาสินค้าบนฐานวัฒนธรรมพื้นบ้านไปสู่ธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งส่วนตัวทำธุรกิจบ้านพัก และจำหน่ายสินค้าและอาหารพื้นบ้าน โดยผ่านการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและการสานเครือข่ายองค์กรสตรี ทั้งการแปรรูปผลผลิตถั่วเหลือง (ถั่วเน่า) แปรรูปอาหารพื้นบ้าน (น้ำพริกข้าวทราย) และน้ำไชเดอร์ผลไม้พื้นเมือง (Meechui and Malakrong, 2007: 135) น้ำสาย ดำเนินกิจการจนสามารถสร้างแบรนด์เป็นของตนเองได้

ท่ามกลางความพยายามเกาะเกี่ยวกันระหว่างคนท้องถิ่นและชาวบ้านในหมู่บ้านรอบเมืองปาย น้ำสาย ได้ช่วงชิงการนำเสนอภาพลักษณ์วัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทใหญ่ รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงต่าง ๆ ผ่านงาน “กิน ชิม ช็อป” ในรูปแบบของการท่องเที่ยววิถีชีวิตท้องถิ่น ที่มีการเปิดบูธร้านค้าขายสินค้าวัฒนธรรม ที่จัดขึ้นในที่ดินของตนเอง เพื่อต่อรองดึงงบประมาณของจังหวัดมาจัดงานเทศกาลท่องเที่ยว และดำรงเครือข่ายที่ตนเองมีอยู่

“ในช่วงสองเดือน กิน ชิม ช็อปให้อยู่ในนี้ทั้งหมด แต่ของที่จะมาอยู่ที่นี่ต้องเป็นของมีคุณภาพราคาไม่แพงมาก เราจะเปิดตั้งแต่ 8 โมงเช้าถึง 5 โมงเย็น... กลุ่มไหนสนใจขายสินค้าอะไรขอให้จัดเตรียมได้เลย อย่า

ให้เขาได้ตระหนักว่าคนปายทำร้ายกันเองมันเจ็บแสบ” (น้าสาย สัมภาษณ์
วันที่ 29 พฤศจิกายน 2560)

น้าสาย ดำเนินกิจกรรมด้านธุรกิจและการท่องเที่ยว โดยอาศัยทักษะ ความรู้
และความสามารถส่วนตัวหลายด้านที่ตนเองสั่งสมมา ทั้งในเรื่องการทำอาหารพื้นเมืองไท
ใหญ่ ทักษะการเจรจาต่อรองกับเจ้าหน้าที่ราชการ การเข้าถึงหน่วยงานสนับสนุนโครงการ
ต่าง ๆ อีกทั้งยังเสนอภาพลักษณ์คนท้องถิ่นผ่านวัฒนธรรมไทยใหญ่ หยิบยกดอกไม้พื้นเมืองที่
เชื่อมโยงกับความเลื่อมใสในพุทธศาสนา และการเป็นพสกนิกรในสถาบันพระมหากษัตริย์
ไทย น้าสาย เล่าว่า

“ดอกเมย์เมียวเป็นดอกไม้พื้นเมือง เราใช้บูชาพระ... สมเด็จพระ
นางเจ้าสิริกิติ์ฯ ท่านทรงโปรดดอกเมย์เมียวมาก ทุกครั้งที่เสด็จฯ มาทรง
งานที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนจะมีดอกเมย์เมียวประดับแจกันไปทูลเกล้าฯ
ถวายพระองค์ท่านเสมอ” (น้าสาย สัมภาษณ์ วันที่ 29 พฤศจิกายน
2560)

น้าสาย ในฐานะผู้หญิงท้องถิ่นแบกรับภาระและทำงานค่อนข้างหนัก เป็นผู้หญิงคน
หนึ่งที่มีบทบาทโดดเด่นในการต่อสู้ต่อรองกับอำนาจรัฐ ในการพยายามสร้างทางเลือกการ
ท่องเที่ยว เพราะเมืองปายถูกควบคุมด้วยการท่องเที่ยวกระแสหลัก ซึ่งชาวบ้านต่างทยอย
ขายที่ดินให้แก่รายทุน ทำให้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่เฟื่องฟูขึ้นมาก็ตกอยู่กับรายทุน
เจ้าของธุรกิจโรงแรมและที่พักรายใหญ่จากภายนอกที่เข้ามาลงทุน อีกทั้งนักธุรกิจและ
ผู้ประกอบการรายใหญ่ พยายามผลักดันโครงการขยายเส้นทางการบิน (Runway) ของ
สนามบินปายจาก 750 เมตร เป็น 1,000 เมตร เพื่อรองรับการขยายตัวของกาท่องเที่ยว
แต่คนท้องถิ่นเดินขบวนประท้วงคัดค้านโครงการดังกล่าว กระทั่งผู้ว่าราชการจังหวัด ออกมา
ประกาศยืนยันแล้วว่าจะไม่มีการดำเนินการโครงการแน่นอน น้าสาย กล่าวว่า

“...คนปายไม่ถูกกับผู้ประกอบการทั้งนอกจริง เพราะคนข้างนอก
เข้ามาแย่งหมู่บ้าน บีบเข้ามาช่วยเหลือหมู่บ้าน... แล้วคุณก็มาวิ่งเรื่อง
สนามบิน เอาสนามบินมาลง เราไปต่อสู้ ผู้ว่าฯ ตอบชัดเจน “ไม่ได้ร้อย
เปอร์เซ็นต์ สนามบินขยายไม่ได้แล้ว ผมไปทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ทำ

อากาศยานที่กระทรวงมาแล้ว วันนี้สบายใจได้แล้วนะ” เรื่องขยายสนามบิน
เราคัดค้าน” (น้ำสาย สัมภาษณ์ วันที่ 29 พฤศจิกายน 2560)

พีโบ: ผู้นำครอบครัวสตรีมุสลิมที่ทำงานบริการชุมชน

พีโบ ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวบ้านพักโฮมสเตย์ บริการอาหารและนำเที่ยวชม
สถานที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน โดยปรับปรุงบ้านตนเองที่อาศัยอยู่กับพ่อผู้ชรา พีโบ
แสดงบทบาทเป็นผู้นำครอบครัว ตัดสินใจลงทุนสร้างเรือนพักเพิ่มเติมในที่ดินของตน ที่มี
ทำเลติดทะเลริมเลน ซึ่ง พีโบ มีทัศนะในเรื่องครอบครัวว่า ถ้าครอบครัวไม่เห็นด้วยก็ไม่
สามารถทำได้ (สัมภาษณ์ วันที่ 26 ธันวาคม 2560)

พีโบ ยังมีมุมมองต่อการท่องเที่ยวที่ตนเองดำเนินการ โดยเน้นมิตรภาพและสิ่งดี ๆ
ให้แก่ลูกค้า ทำให้ได้เพื่อนมาก ซึ่งแตกต่างจากนักธุรกิจที่เน้นผลกำไรเชิงเศรษฐกิจ พีโบ
กล่าวว่า

“เราดูแลบริการให้ดี แม่ครัวเขาอยู่จนแขกเข้านอน แม่ครัวมีทักษะ
ดี พวกนี้เขาแกะปูส่งวันหนึ่ง 40 โล ลูกค้าบางคนกินปูแล้วติดใจ ถามว่ามี
ปูแบบนี้อีกไหม แม่ครัวก็ไปซื้อมาใส่กล่องโฟมแช่น้ำแข็ง กินปลาอย่างนี้
แล้วอยากได้ แม่ครัวก็ไปหาซื้อมาให้พากลับไปด้วย นี่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ
แต่ลูกค้าเขาก็กลับมาอีก” (พีโบ สัมภาษณ์ วันที่ 26 ธันวาคม 2560)

พีโบ เห็นว่าผู้ประกอบการท่องเที่ยวบางแห่งไม่เน้นการบริการ แต่กลับลงทุน
โฆษณาสร้างภาพสวยหรู และจัดการออกบูธเชิญชวนนักท่องเที่ยว ซึ่งก็จะได้ราคาดี และมี
ลูกค้าเป็นคนในเมืองใหญ่ ๆ ด้านหนึ่งก็ดีเพราะเป็นการประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน แต่อีกด้าน
หนึ่งลูกค้าจะกลับมาเที่ยวอีกนั้น ขึ้นอยู่กับว่าบริการดีหรือไม่ พีโบ กล่าวเพิ่มเติมว่า

“... พี่ทำโฮมสเตย์ เราไม่เหมือนนักธุรกิจที่คิดแต่เรื่องเบียร์ เราทำได้
เพื่อน เอาของดี ๆ ให้เพื่อนกิน แล้วเพื่อนมีความสุข เราก็ได้บุญแล้ว” (พี
โบ สัมภาษณ์ วันที่ 26 ธันวาคม 2560)

ในด้านการแบกรับภาระถือว่า พีโบ ทำงานค่อนข้างหนักเช่นกัน เพราะต้องดูแลพ่อ
ที่แก่ชรา และต้องดูแลให้บริการลูกค้าที่มาพัก อีกทั้งยังทำงานบริการและพัฒนาชุมชนด้วย

พีโอบ เลือการทำงานท่องเที่ยวเป็นอาชีพ ไม่ทำการประมง (งานทะเล) ไม่มีเรือและอุปกรณ์เครื่องมือจับปลา แต่มองตนเองต่างจากนักธุรกิจทั่ว ๆ ไป พีโอบ กล่าวว่า

“ทำท่องเที่ยวไม่ได้จะเอาแต่ผลประโยชน์อย่างเดียว เวลาถึงงานเราก็ช่วยสนับสนุนเงินทุนงานบุญ งานกีฬา เราช่วยหมด ไม่ใช่ว่าจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของส่วนรวมอย่างเดียว... เราเลยต้องทำงานท่องเที่ยวแบบนี้ เป็นอาชีพของเราแล้ว แต่ไม่ใช่เป็นนักธุรกิจ เราต้องช่วยเหลือเพื่อนด้วย... เหมือนคนที่มาพัก นักท่องเที่ยวมาเราก็ต้องดูแล เพราะเราเป็นหัวหน้าหน่วยกู้ชีพ เวลาเจ็บไข้ไม่สบาย เราก็ไปส่งบนเกาะ (ที่ทำเรือจะไปถึง) ... เกิด แก่ เจ็บ ตาย พี่รับช่วยหมด เกิดก็ไปส่ง ไม่สบายก็ไปส่ง ตายก็รับกลับ เอาหมด ดูแลคนในหมู่บ้าน...” (พีโอบ สัมภาษณ์ วันที่ 26 ธันวาคม 2560)

ประการที่สาม ผู้หญิงกับการต่อรองในการจัดการทรัพยากร

โดยทั่วไปมักจะมองผู้ประกอบการในเชิงปัจเจกเดี่ยว ที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างเดียว แต่สำหรับงานศึกษานี้จะแย้งกับความเข้าใจดังกล่าว โดยเสนอว่าผู้ประกอบการสตรีในฐานะที่เป็นปัจเจกชนที่มีศีลธรรม (Moral Individualism) ซึ่งไม่ได้เอาตัวเองเป็นที่ตั้งหรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวอย่างเดียว (Cristi, 2012; Durkheim, 1951) แต่ยังเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น (Altruism) ซึ่งทำงานเพื่อส่วนรวมและบริการชุมชน และปกป้องสิทธิชุมชนในเวลาเดียวกันด้วย จากความตื่นตัวของสตรี ดังตัวอย่างกรณี น้ำสายและพีโอบ ที่ได้นำเสนอแล้วนั้น ได้สะท้อนให้เห็นศักยภาพและการต่อรองที่ปรากฏในบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ

ทั้งสองกรณีต่อรองทิศทางการพัฒนา ซึ่งกรณี น้ำสาย นำเสนอการท่องเที่ยวทางเลือก ในแนววิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือความเป็นท้องถิ่น (Locality) โดยประสานกลุ่มท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์เข้าร่วม เพื่อตอบโต้กับการท่องเที่ยวกระแสหลักที่ขับเคลื่อนโดยนายทุนขนาดใหญ่จากภายนอกพื้นที่ น้ำสาย อาศัยทุนที่ตนเองสะสมมา ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ เงินที่หาและสะสมมา และที่ดินแปลงใหญ่ในเมืองปาย ทุนทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นความสามารถด้านการประกอบอาหารไทใหญ่และการแปรรูปได้อย่างหลากหลาย ความรู้ด้านสิทธิและความเสมอภาค และทักษะด้านการเจรจาต่อรอง ทุนทางสังคม จากการ

ที่รู้จักเจ้าหน้าที่และผู้คนที่อย่างกว้างขวาง จากการเข้าไปมีตำแหน่งต่าง ๆ ในระดับจังหวัด และระดับพื้นที่ ทำให้เกิดการยอมรับในวงกว้าง

ในด้านการพัฒนาอาชีพ น้ำสาย ดึงงบประมาณราชการผ่านกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน น้ำสาย เดินสายติดต่อเจ้าหน้าที่เพื่อขอรับการสนับสนุนทุน และโครงการวิจัยและพัฒนาต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยราชภัฏมณฑลยูนนาน กรมพัฒนาชุมชน และกองทุนพัฒนาสตรี เป็นต้น น้ำสาย เห็นช่องทางในการต่อรองกับหน่วยงานราชการ เช่น สำนักงานจังหวัดที่มีงบประมาณจัดสรรให้จากส่วนกลาง (งบผู้ว่าราชการจังหวัด) เพื่อดึงงบประมาณมาจัดงาน “กิน ชิม ช้อป” ในปีนี้ (2561) และเข้าร่วมโครงการ Startup ที่รัฐบาลเร่งบูรณาการโครงการอีกด้วย ส่วน พี่โบ มีส่วนอย่างสำคัญในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจ (ผู้หญิงและแม่ข่าย) ที่รวมกลุ่มกันทำผลิตภัณฑ์แปรรูปปลาเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ เช่น ปลาดอกไม้ ปลาบอกแดดเดียว น้ำพริก และขนมทองพับ เป็นต้น

พี่โบ พยายามนำเสนอทิศทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เน้นการอนุรักษ์ระบบนิเวศ ซึ่งแตกต่างจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก ที่เน้นปริมาณเสียจนทำลายความเป็นท้องถิ่นไปอย่างมาก พี่โบ เป็นคนช่วยเชื่อมกับภายนอก ขณะเดียวกันก็ทำงานและกิจกรรมด้านการบริการชุมชน ที่ท้องถิ่นยังทำได้ไม่เต็มที่นัก และประสานเครือข่ายที่รัฐจัดตั้งขึ้นไว้แล้ว คือเครือข่ายตำบลวิถีพอเพียง ซึ่งมีเครือข่าย 26 ตำบล 20 จังหวัดภาคใต้ ซึ่งได้งบประมาณจากศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ในการทำงานด้านการพัฒนาชุมชนมุสลิม การพัฒนาอาชีพสตรีในรูปแบบวิสาหกิจ ซึ่งมีสมาชิกจำนวน 20 คน ในปีที่ผ่านมา (2560) ได้งบประมาณสนับสนุนจากกองทุนแม่ของแผ่นดิน และโครงการ 9101 โดยได้งบประมาณจำนวน 220,000 บาท ซึ่งกลุ่มได้แบ่งให้กับชาวบ้านที่ต้องการซื้ออวน และงบประมาณที่เหลือจำนวน 5 หมื่นบาท จัดซื้ออุปกรณ์ตู้แช่ ตู้อบ เพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ อีกทั้งคาดว่าจะได้งบประมาณโครงการต่อเนื่อง 9102 ในเดือนมีนาคม 2561 อีกด้วย

อภิปรายผล

ผลการศึกษานำไปสู่การอภิปราย 2 ประเด็นคือ ประเด็นแรก พื้นที่ความรู้ของผู้หญิงว่าเป็นอย่างไร และผู้หญิงเข้ามามีบทบาทสร้างพื้นที่ความรู้ หรือกระบวนการต่อรองของผู้หญิงเป็นอย่างไร และประเด็นสุดท้ายอะไรคือสิ่งที่ยังขาดหายไป

ประเด็นแรก โดยทั่วไปคนเรามักจะตกอยู่ในกับดักความคิดแบบคู่ตรงข้ามที่ตายตัว โดยเฉพาะมุมมองที่เห็นว่าพื้นที่ของผู้หญิงคือปริณทลครัวเรือน (Domestic Sphere) หรือพื้นที่บ้านเท่านั้น ส่วนพื้นที่ของผู้ชายคือปริณทลสาธารณะ (Public Sphere) หรือพื้นที่นอกบ้าน ซึ่งเราจะเห็นการตอกย้ำความคิดว่าด้วยการผูกติดเพศภาวะกับพื้นที่แบบตายตัว หรือวิธีคิดแบบแยกขั้วกันระหว่างพื้นที่ชายและพื้นที่หญิงอย่างชัดเจน (Chuyaboon, 2018) แต่ความเป็นจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น จากผลการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในปริณทลครัวเรือน แต่ได้เข้ามาพัวพันในปริณทลสาธารณะอย่างกระตือรือร้น ซึ่งเราสามารถทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ ผ่านการศึกษากระบวนการต่อรองของผู้หญิงได้ ดังนั้นพื้นที่ความรู้ของผู้หญิงเป็นการต่อสู้ช่วงชิงหรือการต่อรองของผู้หญิงในปฏิสัมพันธ์กับผู้ชาย ในปริณทลครัวเรือนและสาธารณะอย่างมีพลวัต เช่น การเข้าถึงและควบคุมทรัพยากร

ในกรณีการท้องเที่ยวป่วย เนื่องจากตลาดท้องเที่ยวถูกครอบงำโดยนายทุนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งคนป่วยรู้สึกว่าไม่อยากจะให้การท้องเที่ยวเป็นอย่างที่เป็นอยู่ เพราะเกิดการปิดล้อมที่ดิน จนชุมชนสูญเสียอำนาจในการควบคุมและจัดการทรัพยากร รวมทั้งผลกระทบของนักท่องเที่ยว ขยะ เสียงดัง คนเมา การบาดเจ็บและการเสียชีวิต ฯลฯ กรณีป่วยมีลักษณะที่มีผู้นำเก่งและมีเครือข่ายสตรี ซึ่งเสนอการท้องเที่ยวทางเลือกแนวอื่น ๆ เช่น แนววิถีชีวิตและวัฒนธรรม สร้างสรรค์กิจกรรมที่ทำให้เกิดการหลอมรวมคนเข้ามาเป็นพลัง สำหรับการต่อสู้เพื่อให้ได้มีสิทธิที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณอีกด้วย

ส่วนกรณีการท้องเที่ยวเกาะสาหร่าย ชาวบ้านรู้สึกว่าไม่อยากจะให้บ้านของตนเองเกิดปัญหาแบบหลิเป๊ะ ที่อยู่อีกเกาะหนึ่งไม่ไกลกันนัก ซึ่งการท้องเที่ยวกระแสนักเข้ามาทะเลทุทะเลจนชุมชนไม่สามารถควบคุมทิศทางการท้องเที่ยวได้ กลุ่มสตรีมุสลิมจึงเสนอทางเลือกของการท้องเที่ยวใหม่ ในแนวนิเวศวัฒนธรรมและโฮมสเตย์ ที่ยึดโยงหรือเชื่อมการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการใช้ความเป็นแม่บ้านที่อยู่บ้าน (ที่สามีออกไปทำประมงหรือเป็นหม้าย) เป็นเพื่อนกัน เป็นคนวัยเดียวกัน ซึ่งอยู่ในสถานะเดียวกัน ให้มาทำงานร่วมกัน จึงเกิดการมีส่วนร่วม ไม่ใช่ในลักษณะต่างคนต่างทำ เมื่อมาจับกลุ่มช่วยกันคิดก็ทำให้เกิดสติปัญญาใหม่ ๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ความรู้ นำมาสู่การแสวงหาแนวทางอื่น ๆ แบบมีส่วนร่วมต่อไปได้อีก

ประเด็นที่สอง ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นบทบาทที่ผู้หญิงออกมากระทำการในปริณทลสาธารณะ และได้ช่วงชิงกระทำการครอบครองพื้นที่อย่างเห็นได้ชัด แต่ทว่าสิ่งที่

ขาดหายไป เมื่อวิเคราะห์งานศึกษาอื่น ๆ เชิงเปรียบเทียบก็คือ บทบาทของผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นแม่ครัว (Kasemphonkun, nd.) อาชีพเสริมสวย (Miankerd, 2017) และช่างฟ้อน (Ongsangkhun, 2007) ก็เช่นกัน ปรากฏว่ากลุ่มชายได้ลุกกล้าพื้นที่กระทำการ (ที่เชื่อว่าเป็น) ของผู้หญิง ซึ่งปัจจุบันมีพ่อครัวชายที่เข้ามาประกอบอาชีพเป็นเชฟ (Sriarun and Suttha, 2015; Wangsanguankit, 2011) ช่างเสริมสวยผู้ชายหรือผู้หญิงข้ามเพศ (Potiwan, Thongyou and Apichatvullop, 2011) นักบัลเลต์ชาย (Laotong, Wiruharak and Rojanakhasamsri, 2015) และนักแสดงละครเคเวียร์ (Tawalwongsri and Charassri, 2017) เป็นต้น ดังนั้นปรากฏการณ์เหล่านี้ทำให้เห็นว่าพื้นที่ความรู้ของผู้หญิงขาดหายไปด้วยในแง่ที่ว่าบทบาทในพื้นที่ของผู้หญิงถูกผู้ชายหรือผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเข้าครอบครองหรือแย่งชิงไปมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Ackerly, B., & True, J. (2010). Back to the Future: Feminist Theory, Activism, and Doing Feminist Research in an Age of Globalization. **Women's Studies International Forum, 33**: 464-472.
- Arthur, K. W. (2010). Feminine Knowledge and Skill Reconsidered: Women and Flaked Stone Tools. **American Anthropologist, 112**(2): 228–243.
- Benería, L. and Sen, G. (1982). Class and Gender Inequalities and Women's Role in Economic Development: Theoretical and Practical Implications. **Feminist Studies 8**(1): 157-176.
- Choocongdej, R., Chumdee, N., Kanthasri, S., & Triyanaphiwat, C. (2009). **Final Research Report: Searching and Managing Sustainable Cultural Heritage Project in Pai-Pang Mapha-Mae Hong Son District, Mae Hong Son Province**, Vol. 4-5. Submitted to the Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Chuayboon, P. (2018). The Reflection of ‘Perfect Housewife’ from Suphap Burut Chuthathep Novel Series. **Journal of Humanities and Social Sciences, 14**(1): 117-142. (In Thai)

- Cristi, M. (2012). Durkheim on Moral Individualism, Social Justice and Rights: a Gendered Construction of Rights. **Canadian Journal & Sociology** 37(4): 409-438.
- Durkheim, É. (1951). **Suicide: A Study in Sociology**. Trans. by John A. Spaulding and George Simpson. New York: Free Press.
- Fujii, Y. (2010). **Mobility and Social Networks of Lahu Female Vendors in Northern Thailand**. MA. Thesis, Sustainable Development, Chiang Mai University.
- Ganjanapan, A. (2008). **Multiplicity of Community Forestry as Knowledge Space in the Northern Thai Highlands**. Shiga: Afrasian Centre for Peace and Development Studies.
- Ganjanapan, A. (2010a). Community Forest as a Complex Knowledge Space. In **Anthropological Imaginations Then Look Back at Thai Society**, (pp. 201-220). Chiang Mai: Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (In Thai)
- Ganjanapan, A. (2012b). Understanding “culture” in Research in Thai Society. In **Anthropological Imaginations Then Look Back at Thai Society**, (pp. 13-76). Chiang Mai: Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (In Thai)
- Ganjanapan, A. (ed.). (2000a). **Dynamics of Community in Resource Management: Paradigm and Policy**. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Ganjanapan, A. (ed.). (2000b). **Dynamics of Community in Resource Management: Situations in Thailand**. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Ganjanapan, A., Hengsuwan, P. and Rakyutitham, A. (2015). **Final Report: Evaluation Project of Output, Outcome, and Impact of the Research projects ABC Upper Northern Region**. Submitted to Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Gramsci, A. (2007). **Prison Notebooks**. Vol. 3. Trans. by J. A. Buttigieg. Columbia: Columbia University Press.

- Ganjanapan, A., Luengaramsri, P., Chaturaphruek, T., Hengsuwan, P., Rakyutitham, A., Anprasert. W., et al. (2004). **Final Research Report Shifting Cultivation: State and Change**. Book 1. Chiang Mai: Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (In Thai)
- Ganjanapan, A., Rakyutitham, A, and Hengsuwan, P. (2017). **Final Report: Evaluation Project of Outcome and Impact of the Research projects ABC**. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Ganjanapan, S. (2006). Women in the Debate about Environmentalism. In Anan Ganjanapan (ed.), **On the Edge, Looking Through Knowledge**, (pp. 239-286). Bangkok: Matichon Publishing House. (In Thai)
- Hengsuwan, P. (2010). Contesting of Women's Knowledge Space in Ethnic Tourist Space and Border Town: A Case Study of Female Entrepreneurs in Pang Ma Pha District, Mae Hong Son Province. **MFU Connexion Journal of Humanities and Social Sciences**, 8(1): 120-156. (In Thai)
- Hengsuwan, P., Waikham, A., Navakijbamrung, P. and Rakyutitham, A. (2004). **Patterns and techniques of Sustainable Agriculture: Body of Knowledge and Experience from farmers in the Areas of the Pilot Project to Develop Sustainable Agriculture of of Smallholders**. Bangkok: Sustainable Agriculture Foundation (Thailand). (In Thai)
- Hirai, K. (2002). Exhibition of Power: Factory Women's Use of the Houswarming Ceremony in a Northern Thai Village. In Shigeharu Tanabe and Charles F. Keyes (Eds.), **Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos** (pp. 185-201). Honolulu: University of Hawaii press.
- Hutheesing, O. K. (1990). **Emerging Sexual Inequality among the Lisu of Northern Thailand: the Waning of Dog and Elephant Repute**. Leiden: E. J. Brill.
- Ismael U., et al. (2010). **Final Research Report: Cooperation Project to Solve Poverty, Social Development and Well-being in Satun Province**. Submitted to the Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)

- Juspalo, C., Juspalo, S., Maeroh, A., Rattanachoo, W. and Chanabundit, A. (2014). **Final Research Report: Development of Coastal Fisheries Resource Management Model for the Self-reliance of the Local Fishermen in Koh Sarai Subdistrict, Mueang District, Satun Province.** Submitted to the Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Kanui, P., et al. (2011). **Final Research Report: Action Research Project of Development of the Subdistrict Information Management System to Support Decision-making the Spatial Development in 5 Southern Provinces: A Case Study of Satun Province.** Submitted to the Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Kasemphonkun, A. (nd.). **From 100 years, Muang Krung Cook to Luk Thung Cook “Salaya”.** Mahidol University. 23 Oct 2019. Retrieved from: <http://repository.li.mahidol.ac.th/dspace/bitstream/123456789/12980/2/la-ar-philak-nd.pdf> (In Thai)
- Kongmai, K., et. al. (2008). **Final Research Report: Cooperation for Poverty Reduction Project, Social Development, and well-being in Satun Province.** Submitted to the Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Kuendee, S. and Phoman, T. (2012). **Mae Ying (Women) Mae Moon: Life and Struggle.** Ubon Ratchathani: Siritham Offset LP. (In Thai)
- Laotong, P., Wiruharak, S. and Rojanakhasamsri, W. (2015). Factors Affectioning the Success of a male Thai Ballet. **Graduate Studies Journal**, 12(57) 131-144. (In Thai)
- Luangaramsri, P. (2001). **Redefining Nature: Karen Ecological Knowledge and the Challenge to the Modern Conservation Paradigm.** Chennai: Earthworm Books.
- Manorom, K. (2012). From Post Development to Social Movement on Resource Management through Knowledge Space in the Mekong Region. **Journal of Mekong Societies**, 8(3): 69-102. (In Thai)

- McDowell, L. (1999). **Gender, Identity and Place: Under Feminist Geographies**, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Meechui, S. and Malakrong, B. (2007). **Final Research Report: Short-term Pilot Project for Green Areas in Pai: Development of Sustainable Agricultural Production Systems in Pai District, Mae Hong Son Province Under the Cooperation between the Government, Academics and Farmers Network Groups**. Submitted to the Area-based Collaboration Research Network - Upper Northern Region (ABC-UN), Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Miankerd, W. (2017). Book Review: Facing the Mirror: Older Women and Beauty Shop Culture. **Journal of Social Work**, 25(2): 218-229. (In Thai)
- News Desk for the Community, Isara Institute. (2009). Interview with “Sompong Wiangchan” from Grassroots to the Committee to Set Up Aims and Human Resource in the Public Sector a new path on the same map. **Issara News Agency**, 23 Oct 2019. Retrieved from <https://www.isranews.org/component/content/article/233-2009-11-25-04-20-51/13490-2010-08-05-09-30-09.html> (In Thai)
- Ongsangkhun, S. (2007). **Fingernail Dance Style of Phra Singh Woramahaviharn Temple's Troupe, Chiang Mai**. Unpublished MA Thesis (Thai Dance), Chulalongkorn University. (In Thai)
- Potiwat, P., Thongyou, M. and Apichatvullop, Y. (2011). Beauty Salon: A Space for Self-Construction of Thai Transgender. **Journal of Mekong Societies**, 7(2): 75-88. (In Thai)
- Puangmanee, C. (2012). **Final Research Report: Development of Organic Vegetable Management System, Mae Na Toeng Sub-district and Thung Yao Sub-district, Pai District, Mae Hong Son Province**. Submitted to the Area-based Collaboration and Development-Upper Northern Region (ABC-UN), The Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)

- Pearson, R. and Kusakabe, K. (2013). **Thailand's Hidden Workforce: Burmese Migrant Women Factory Workers**. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Ramitanon, S. (2012). **Introducing Story of Women's Studies, Feminism**. Chiang Mai: Wanida Printing. (In Thai)
- Rosaldo, M. Z. and Lamphere, L. (Eds.). (1974). **Women, Culture, and Society**. Stanford: Stanford University Press.
- Ruggero, E. C. (2018). War of Position. May 12, 2018. Retrieved from <https://warofposition.com/94>
- Santasombat, Y. (2003). **Biodiversity, Local Knowledge, and Sustainable Development**. Chiang Mai: Regional Center for Social Science and Sustainable Development, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Santasombat, Y., Hengsuwan, P., Anprasert, W. and Chantha, S. (2009). **River of Life: Changing Ecosystem and Impact on Biodiversity and Local Wisdom in the Greater Mekong Sub-region**. Chiang Mai: Faculty of Social Sciences Chiang Mai University. (In Thai)
- Satyanurak, A. (2016). **Open Your Eyes, Open Your Mouth from "Peasant" to "Entrepreneur"**. Bangkok: Matichon Publishing House. (In Thai)
- Shiva, V. (1989). **Staying Alive: Women, Ecology and Development**. London: Zed Books.
- Sithiworada, K. (2009). **Gender Relations in Natural Resources Management in Changing Community Ecosystems: A Case Study of Phonsynuea Village, Phonhong District, Vientiane Province, Lao P.D.R.** Unpublished MA Thesis (Women's Studies), Chiang Mai University. (In Thai)
- Sriarun, J. and Suttha, W. (2015). Motivation of Students to the Chef Occupation; School of Culinary Arts, Suan Dusit Rajabhat University. **Journal of Humanities and Social Sciences University of Phayao**, 3(2): 2-10. (In Thai)
- Strathern, M. (1972). **Women in Between Female Roles in a Male World: Mount Hagen New Guinea**. London and New York: Seminar Press Limited.

- Srisanga, T. (2019). Construction of Negotiating Spaces in “Flexible” Production of Women Workers in Cotton Hand-Weaving Industry. **Journal of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University**, 21(2): 143-177. <https://www.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/173287> (In Thai)
- Sujinpram, W. (2001). **Women’s Movement in Public Space for Community Forest Management in Lamphun**. Unpublished MA Thesis (Social Development), Chiang Mai University. (In Thai)
- Svetamra, A. (2001). **Woman Traders: Pak Plara or the Goddess of the House**. Chiang Mai: Women's Studies Center, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (In Thai)
- Tawalwongsri, S. and Charassri, N. (2017). Queer History in Thai Contemporary Dance A Case Study of Narai Avatara. **Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University**, 9(2): 202-214. (In Thai)
- Thongsiri, B. (2009). **Wisdom of Male and Female Villagers in the Utilization of Biodiversity: A Case Study of Village nearby Forest in Chiang Mai Province**. Chiang Mai: Women's Studies Center, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (In Thai)
- Tisdung, K. (2010). **Displaced Shan Female Petty Traders and Changing Social Position in the Liminal Contexts in Urban Chiang Mai**. Unpublished Thesis, Master of Arts (Social Development), Chiang Mai University. (In Thai)
- Wangsanguankit, K. (2011). Thai Chef Association and Secrets to Becoming a Chef. **Journal of Cultural Approach**, 12(22): 75-77. (In Thai)
- Wilson, A. (1999). The Empire of Direct Sales and the Making of Thai Entrepreneurs. **Critique of Anthropology** 19(4): 401-422.